

**ԱԶԴՈՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ**  
(ԱԻ)  
**ԿՐԹԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐՆ ԻՐԱՆՈՒՄ**  
**1960-70-ԱԿԱՆ ԹԹ.**

20-րդ դարի 50-ական թթ. Իրանը շարունակում էր մնալ տնտեսապես թույլ զարգացած մի երկիր: 1960-1961թթ. երկրում հասունանում էր տնտեսական ճգնաժամ, աճում էին գներն ու ւղղատուրյունը, որը և հանգեցնում էր ժողովրդական դժգոհությունների: Կառավարությունները փոխվում էին մեկը մյուսի հետևից, սակայն իրավիճակը երկրում մնում էր անփոփոխ<sup>1</sup>:

Այդ ամենը դրդեց Իրանի ղեկավար շրջաններին երկրում իրականացնել բարեփոխումների մի շարք ծրագրեր, որոնց մեջ կարևորագույնը ագրարային հարաբերություններին վերաբերող մասն էր: 20-րդ դարի 60-70-ականները Իրանի ժողովրդի պատմության մեջ մտան որպես «Մալիտակ հեղափոխության» կամ ինչպես նաև կոչում էին «շահի և ժողովրդի հեղափոխության» ժամանակաշրջան<sup>2</sup>: Գյուղատնտեսական բարեփոխումների հետ մեկտեղ երկրում իրականացվում էին նաև կարևոր փոփոխություններ մշակութային և հասարակական կյանքի այնպիսի բնագավառներում, ինչպիսիքն էին օրինակ՝ կրթությունը, առողջապահությունը, կամանց իրավական կարգավիճակը, ընտրական համակարգը և այլն<sup>3</sup>:

Այդ բարեփոխումների շարքում կարևոր տեղ էր զբաղեցնում պայքարը անգրագիտության դեմ: Պետք է նկատել, որ նման միջոցառումներ իրականացվել են դեռևս 1920-ականներից սկսած՝ Ռեզա շահ Փսիլավիի օրոք, երբ հինք դրվեց աշխարհիկ կրթական համակարգին<sup>4</sup>: Մակայն նշված բարեփոխումներն այդ շրջանում իրականացվեցին հիմնականում մայրաքաղաքում և խոշոր քաղաքներում. այժմ ժամանակի պահանջն էր դրանք տարածել նաև գյուղական համայնքներում, քանզի Իրանի բնակչության 90% շարունակում էր մնալ անգրագետ<sup>5</sup>:

Երկրի տնտեսական հետամնացության հաղթահարման խնդիրը մեծապես կապված էր զանգվածային անգրագիտության վերացման

անհրաժեշտության և բնակչության մշակութային մակարդակի բարձրացման հետ: Բանի որ առկա կրթական համակարգը ի վիճակի չէր ապահովել արմատական փոփոխություններ Իրանի բնակչության գրագիտության մակարդակի բարձրացման համար, կառավարությունը ձեռնամուխ եղավ այսպես կոչված «Լուսավորության կորպուսների» ստեղծմանը: Վերջիններիս ստեղծումը հետապնդում էր 2 նպատակ. լուծել անգրագիտության հարցը գյուղերում և միջին մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների շրջանավարտներին ապահովել աշխատանքով<sup>6</sup>:

Այդ առթիվ կառավարությունը 1962թ. խոստենքերին ընդունեց օրենք, որը բարեփոխման մյուս 5 օրենքների հետ 1963թ. հունվարի 26-ին դրվեց հանրաքվեի<sup>7</sup>: Օրենքը նախատեսում էր, որ միջնակարգ դպրոցների և միջին մասնագիտական հաստատությունների արական սեռի շրջանավարտները զինակոչվելուց հետո պետք է անդամակցեին Կորպուսներ, որտեղ պարտավոր էին անցնել զինվորական ծառայություն: Առաջին չորս ամիսների ընթացքում զինակոչվածները պետք է անցնեին նախնական զինվորական պատրաստվածություն, ինչպես նաև կարճ դասընթացներ, որից հետո նրանք հնարավորություն կստանային դասավանդել տարրական դպրոցներում: Համապատասխան քննություններ հանձնելուց հետո, Կորպուսի անդամներին տրվում էր սերժանտի կոչում, և նրանք հանձնվում էին Լուսավորության նախարարության տրամադրությանը, որը և նրանց ուղարկում էր գյուղական համայնքներ՝ դասավանդելու: Չինվորական ծառայության մնացած մասը՝ այսինքն 14 ամիսը, երիտասարդները պետք է որպես ուսուցիչներ աշխատեին գյուղերում և ստանային սերժանտին համապատասխան աշխատավարձ: Չինծառայությունն ավարտելուց հետո ցանկացողները կարող էին մնալ և շարունակել դասավանդել: Սա շատ լավ հնարավորություն էր անապահով ընտանիքների երեխաների համար ստանալու ուսուցչի մասնագիտություն:

Կորպուսների առաջին ձևավորումը տեղի ունեցավ 1963թ. հունվարին, երբ, իրանական պաշտոնական տվյալների համաձայն, զինակոչվել էր 2.400 մարդ: Նույն թվականի ապրիլին՝ չորսամսյա դասընթացի ավարտից հետո, նրանք զործուղվեցին գյուղեր, որտեղ իրենց ուժերով ստեղծեցին 2.346 տեղամաս՝ երեխաների և մեծահասակների շրջանում անգրագիտության վերացման համար:

1963թ. ապրիլից մինչ 1964թ. այնտեղ սովորում էին մինչև 15 տարեկան 88.700 երեխաներ և 127.400 մեծահասակներ: 1963թ. տեղի ունեցավ եկրորդ հավաքը՝ 566 մարդ<sup>8</sup>, իսկ 1964թ. հունվարին՝ երրորդը՝ 3.400 մարդ: 1967թ. մարտին արդեն տեղի ունեցավ տասներորդ հավաքը: Ընդհանուր առմամբ զինակոչվել էր 34.500 երիտասարդ: 1968թ. «Լուսավորության կորպուսներ» սկսեցին հավաքագրել նաև աղջիկներին: 1968-1974թթ. ընթացքում հավաքագրվել էր ավելի քան 13.000 աղջիկ<sup>9</sup>:

Արդեն առաջին 5 տարիների ընթացքում զինակոչվածներից 8000-ը զինծառայության ավարտից հետո մնացին Լուսավորության նախարարության համակարգում և շարունակեցին դասավանդել<sup>10</sup>: Նույն ժամանակահատվածում «Լուսավորության կորպուսների» անդամների ջանքերով գրագետ դարձան ավելի քան 450 հազ. տղամներ, 120 հազ. աղջիկներ, 240 հազ. տղամարդիկ, 11 հազ. կանայք: Նման քաղաքականությունը հետապնդում էր մի շարք նպատակներ, որոնք փոխշահավետ էին. նախ և առաջ լուծվում էր անգրագիտության հարցը: Ուսում ստացած երիտասարդները հնարավորություն էին ձեռք բերում ավարտելուց անմիջապես հետո անցնել աշխատանքի. դրանով իսկ լուծվում էր գործազրկության հարցը: Նախկինի համեմատ ստեղծվում էին զինծառայության ավելի բարենպաստ պայմաններ. այժմ նրանց համար ծառայությունը փոխարինվում էր մասնագիտություն ձեռք բերելու հնարավորությամբ: Պետությունն իր հերթին ունենում էր որակյալ նոր կադրեր:

Անգրագիտության վերացման հետ մեկտեղ, «Լուսավորության կորպուսների» անդամները նաև իրականացնում էին նոր դպրոցների կառուցման և հին դպրոցների վերանորոգման աշխատանքներ: Ելնելով պաշտոնական տվյալներից՝ 1967թ. դրությամբ Կորպուսների անդամները տեղացի բնակիչների օգնությամբ կառուցել և վերանորոգել են ավելի քան 18.000 դպրոց: Միևնույն ժամանակ գյուղացիների օգնությամբ նրանք կառուցել են տեղական ճանապարհներ, կամուրջներ, մզկիթներ, հասարակական բաղնիքներ, տնկեցին ծառեր և այլն<sup>11</sup>:

«Լուսավորության կորպուսների» աշխատանքի շնորհիվ վերջին տարիներին մեծացավ Լուսավորության նախարարության դպրոցական ցանցը: Լուսավորության նախարարության տվյալներով՝ 1960/1961 ուսումնական տարում երկրում հաշվվում էր 9.900 տարրական դպրոց, որտեղ սովորում էր 1431,6 հազ. աշակերտ: 1967թ. դեկտեմբերի 27-ի

դրությամբ տարրական դպրոցների թիվը ավելացավ՝ հասնելով 14.740, իսկ սովորողների թիվը՝ 2378 հազ-ի<sup>12</sup>: Նույն ժամանակամիջոցում միջնակարգ դպրոցների թիվը 1189-ից հասավ 1682, իսկ սովորողների թիվը կրկնապատկվեց: Երկրում ընդհանուր սովորողների թիվը (ներառյալ նախակրթական, տարրական, միջնակարգ և միջին մասնագիտական դպրոցները) 1960-1967թթ. ընթացքում 2.1 մլն-ից հասավ 3.5 մլն-ի (բակչության 13.5 %): 1966թ. անցկացված բնակչության երկրորդ մարդահամարը ցույց տվեց, որ վերջին 10 տարիների ընթացքում՝ 1956-1966թթ., երկրում գրագետների թիվը հրեք անգամ ավելացել էր: 1966թ. քաղաքային բնակչության շրջանում 7 տարեկանից բարձր մարդկանց 50%-ն արդեն գրագետ էր, ընդ որում՝ 38.4%-ը կանայք էին<sup>13</sup>:

Արդյունաբերության զարգացման և գյուղատնտեսության վերակառուցման արդյունքում աճեց միջին մասնագիտական կադրերի պահանջարկը: Այդ բացը լրացնելու համար 1967թ. ստեղծվեց կրթական նոր համակարգ: Տարրական դպրոցների տևողությունը դարձավ 5 տարի՝ նախկին 6 տարիների վախարեն: Տարրական դպրոցների ծրագրերի մեջ մտցվեցին որոշակի փոփոխություններ. մաթեմատիկայի ծրագրի մեջ մտցվեցին հանրահաշվի և երկրաչափության տարրական դասընթացներ: Նախատեսվում էր մաս երեխաներին ծանոթացնել քիմիայի և ֆիզիկայի հիմունքներին: Մեծ ուշադրություն էր դարձվելու մաս պարսից լեզվի, Իրանի պատմության և գրականության, ինչպես մաս կրոնի ուսուցմանը: Հիմնական առարկա էր դառնում Դուրանի և իսլամի դրույթների ուսումնասիրումը: Կառավարության նախաձեռնությամբ իրականացվող կրոնական գաղափարախոսության ուժեղացման նպատակն էր «ավելացնել երիտասարդության բարոյականությունը»<sup>14</sup>:

Միջնակարգ դպրոցներում ուսումը բաժանվեց 2 վալի՝ յուրաքանչյուրը երեքական տարի տևողությամբ: Առաջին երեք տարիների ընթացքում լավ ունակություններ ցուցաբերած ուսանողները հնարավորություն էին ստանում շարունակել ուսումը, որի հաջորդ 3 տարիների ընթացքում պետք է նախապատրաստվեին բարձրագույն դպրոց ընդունվելու համար: Իսկ առաջին երեք տարիների ընթացքում իրենց չարդարացրած աշակերտները 3 տարին ավարտելուց հետո ուսումը շարունակելու էին մասնագիտական դպրոցներում, որոնք իրենց հերթին լինելու էին երկու տեսակի՝ 2 տարով, որտեղ պատրաստվելու էին որակավորում ունեցող աշխատողներ, և 4 տարի ժամկետով՝ միջին

մասնագիտական կրթություն ստանալու համար<sup>15</sup>: Միջնակարգ դպրոցներում նույնպես մեծ ուշադրություն սկսեցին դարձնել ֆիզիկայի, քիմիայի, մաթեմատիկայի և այլ բնատեխնիկական առարկաների դասավանդմանը:

Ուսումը միջնակարգ դպրոցներում վճարավի էր: 1972թ. հունիսին Լուսավորության նախարարությունը հրատարակեց հրահանգ, որի համաձայն ամսական 5 հազ. դրամից պակաս աշխատավարձ ստացող աշխատողների երեխաները պետք է սովորեին անվճար: Սակայն միշտ չէ, որ այս հրահանգը իրականացվում էր:

Որոշակի զարգացում ապրեց նաև բարձրագույն կրթությունը, սակայն Իրանի ԲՈՒՀ-երը նախկինի պես չէին բավարարում երկրի՝ բարձր որակավորում ունեցող մասնագետների պահանջը: Եթե նախկինում մեծ տեղ էր գրավում հումանիտար ուղղությունը, ապա այժմ շեշտադրումը կատարվում էր տնտեսագետների, ճարտարագետների և տնտեսության բարգավաճման համար անհրաժեշտ մյուս մասնագիտությունների վրա: Իրանական ԲՈՒՀ-երի ուսանողների թիվը 1960-1968թթ. ընթացքում 23.800-ից հասավ 38.000-ի:

Ուսումը բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում վճարովի էր: 1974թ. ուսման տարեկան վարձը 1972թ. համեմատ բարձրացավ 30-40%-ով: Դա անապահով ընտանիքի երեխաներին զրկում էր կրթությունը շարունակելու հնարավորությունից: Սակայն այդ դժվարությունը հաղթահարելու համար, կարիքավոր ընտանիքների համար կառավարությունը սահմանեց որոշակի արտոնություններ:

1966թ. հունվարին բացվեց Գյուլատնտեսության ինստիտուտը: Ինչպես արդեն նշվել էր, գոյություն ունեցող ԲՈՒՀ-երը չէին բավարարում երկրի համար անհրաժեշտ մասնագետների պահանջարկը: Նոր ինստիտուտի բացումը հնարավորություն կտար ուսանողներին իրենց համար նախընտրելի մասնագիտությունը ձեռք բերել ոչ թե արտասահմանում՝ ծախսելով մեծ գումարներ, այլ հարազատ երկրում:

Չնայած նրան, որ “Մայիտակ հեղափոխության” շրջանում անգրագիտության վերացման համար ձեռնարկված միջոցառումները լիովին չլուծեցին կրթական խնդիրները, սակայն նշանավորեցին դրական տեղաշարժեր բնակչության կրթական, հասարակական և մշակութային կյանքում:

RUZANNA AZROYAN  
(IOS)  
EDUCATIONAL REFORMS IN IRAN IN 1960-1970s

In 1960-1961 the people of Iran raised a huge wave of complaint and protests against the government. The government immediately started realization of reforms. Among them the agrarian reforms and changes in the public and cultural life of Iran had a very special place and meaning. During 1960-1967 positive and qualitative changes were made in the educational system. New school buildings were built and the old ones were reconstructed. By 1967 the number of pre-educational and secondary schools was almost 16422 against the 11089 of the past years; and the number of students increased more than three times.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Арабаджян З.А., Иран, власть, реформы, революции (XIX-XXвв.), М., 1991, с. 74.
2. Bahramitash R., Revolution, Islamization, and Women's Employment in Iran, 2003, volume IX, Issue 2, <http://www.watsoninstitute.org/bjwa/archive/9.2/Iran/Bahramitash>.
3. Rouhollah K. Ramazani, Iran's "White Revolution": A Study in Political Development, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 5, No. 2 (Apr., 1974), p. 124-139, <http://www.istor.org/nss/162585>, <http://www.sarafrazan.net/thefather%20of%20white.htm>.
4. Savory M. Roger, Social Development in Iran during the Pahlavi Era, Iran under The Pahlavis, (ed. by George Lenczowski), Stanford, California, 1978, p. 90.
5. Հայրուրդյան Վ. Իրանի սոցիալական, երևան, 2005 թ., էջ 675, Eilers Wilhelm, Educational and Cultural Development in Iran during the Pahlavi Era, Iran under The Pahlavis, (ed. by George Lenczowski), Stanford, California, 1978, p. 313.
6. Միսիրյանի տեղի Իսмаилов Д., Создание и деятельность «Корпуса просвещения» в Иране, Иран (сборник статей), М., 1971, с. 30-50.
7. Иванов М.С., «Иран сегодня», М., 1969, с. 131, [http://www.iranchamber.com/history/white\\_revolution/white\\_revolution.php](http://www.iranchamber.com/history/white_revolution/white_revolution.php).
8. "Промышленный статистический ежегодник за 1962/1963", Тегеран, 1964.
9. Echo Iran. For Your Information, N592, 7.X.1967. The New Educational System, p. 3, Иванов М.С., Иран в 60-70-х годах XX века, М., 1977, с. 109.
10. Мохаммед Реза-шах Пехлеви, Белая революция, Париж, 1960, с. 4.
11. Watson K., The Shah's White Revolution-Education and Reform in Iran, *Comparative Education*, Vol. 12, No. 1 (Mar., 1976), p. 23-36. <http://www.istor.org/pss/3098430>.
12. Иванов М.С., "Иран сегодня", М., 1969, с. 135.
13. "Кейхан» 1967/1968", Тегеран, 1968.
14. Дорошенко Е.А., Система просвещения в Иране, М., 1959, с. 69.
15. Iraj Bashiri, <http://www.angelfire.com/rnb/hashin/pahlavireforms/PahlaviReforms.html>.